ऋषभो वैश्वामित्रः।पवमानः सोमः। जगती, ९ त्रिष्टुप्।

आ दक्षिणा सृज्यते शुष्म्या३सदं वेति द्रुहो रक्षसः पाति जागृविः।

हरिरोपशं कृणुते नभस्पय उपस्तिरे चम्वो३र्ब्रह्म निर्णिजे॥ ९.०७१.०१

आ- समन्तात्। दक्षिणा- सामर्थ्यम्। सृज्यते। शुष्मी- बली सोमः। आसदम्- आस्थानम्। वेति- प्रविशति। द्रुहो रक्षसः- द्रोहभावनाख्यरक्षसः। पाति- पालयति। जागृविः- जागरणशीलः। हरिः- आकर्षकः। ओपशम्- समन्तात् व्याप्तम्। आ समन्तादुपशेत इत्योपशः। नभसः- चिदाकाशस्य। पयः- सारभूतं ज्ञानम्। कृणुते- करोति। चम्वोः- द्यावापृथिव्योः। उपस्तिरे- आच्छादनाय। निर्णिजे- शोधनाय च। ब्रह्म- मन्त्रं ब्रह्मवर्चसं वा करोति ॥१॥

प्र कृष्टिहेव शूष एति रोरुवदसुर्यं१ वर्णं नि रिणीते अस्य तम्।

जहाति वव्रिं पितुरेति निष्कृतमुपप्रुतं कृणुते निर्णिजं तना॥ ९.०७१.०२

कृष्टिहेव- शत्रुकार्यनाशको योद्धेव। रोरुवत्- गर्जन्। शूषः- शत्रुशोषकः सोमः। एति- आगच्छति। अस्य- एतस्य सोमस्य। तम्। असुर्यं- प्राणदम्। वर्णं- वरणीयं रूपम्। नि रिणीते- निर्गमयति प्रकटयति। वव्रिम्- आवरणम्। जहाति- त्यजति। पितुः- हव्यभूतः। निष्कृतम्- स्वसदनमृताख्यम्। एति- गच्छति। तना- विस्तारभावेन। निर्णिजम्- रूपम्। उपप्रुतम्- उपगमनशीलम्। कृणुते- करोति ॥२॥

अद्रिभिः सुतः पवते गभस्त्योर्वृषायते नभसा वेपते मती।

स मोदते नसते साधते गिरा नेनिक्ते अप्सु यजते परीमणि॥ ९.०७१.०३

Dr. Rangani
WEBOLIM

अद्रिभिः- स्थैर्यप्रतीकैर्ग्रावभिः पर्वतैर्वा। सुतः- निष्पन्नः। गभस्त्योः- रसोद्दीपकयोः प्राणापानेशनशक्त्योः। बभसति दीपयन्त्याभ्यां रसमिति गभस्ती प्राणापानेशनशक्ती। आधिभौतिके तु बाहुभ्याम्। बभसति दीपयन्ति निर्मथ्नन्त्याभ्यामग्निमिति गभस्ती बाहू। पवते- क्षरति। वृषायते- वृषभ इव राजते। नभसा- चिदाकाशेन। मती- मत्या च। वेपते- व्याप्नोति। सः- असौ रसः। मोदते- तुष्यति। नसते- संश्लिष्टो भवति। साधते- साधयति। गिरा- मन्त्रेण। अप्सु- मूलोदकधारासु। नेनिक्ते- शोधितो भवति। परीमणि- पोषके यज्ञे। यजते- पूजितो भवति ॥३॥

परि द्युक्षं सहसः पर्वतावृधं मध्वः सिञ्चन्ति हर्म्यस्य सक्षणिम्।

आ यस्मिन्गावः सुहुतादु ऊधनि मूर्धञ्छ्रीणन्त्यग्रियं वरीमभिः॥ ९.०७१.०४

यस्मिन्। ऊधनि- पयोधारके। मूर्धन्- अग्रे। सुहुतादः- पुरोडाशादिहव्यभक्षका ध्यानभावनादिहव्यभक्षका इत्याध्यात्मिके। गावः- किरणाश्चित्किरणा इत्याध्यात्मिके। आ- आभिमुख्येन। अग्रियम्- मुख्यं सोमं रसम्। वरीमभिः- वरणीयैरितरैर्हव्यैः। श्रीणन्ति- मिश्रयन्ति। तम्। द्युक्षम्- द्युवासिनम्। पर्वतावृधम्- पर्वतोपलक्षितस्थैर्यवर्धकम्। हर्म्यस्य सक्षणिम्- उत्कृष्टसहनशीलम्। सहसः- सहनशक्तिभूताः। मध्वः- मधुररसाः। सिञ्चन्ति ॥४॥

समी रथं न भुरिजोरहेषत दश स्वसारो अदितेरुपस्थ आ।

जिगादुप ज्रयति गोरपीच्यं पदं यदस्य मतुथा अजीजनन्॥ ९.०७१.०५

भुरिजोः- भुजाभ्याम्। रथं न- रथमिव। ईम्- एनं रसम्। दश स्वसारः- दशदिग्वर्तिन्यः सरणशीला आपो मूलशक्तिधाराः। अदितेरुपस्थे- अखण्डप्रकृतेर्मुख्यस्थाने। आ- समन्तात्। सम्- सम्यक्। अहेषत- रसं प्रेरयन्ति। जिगात्- स गच्छति। यत्- यदा। अस्य- एतस्य रसस्य।

Dr. Rangani
WEBOLIM

मतुथाः- मन्त्रवन्तः। अजीजनन्- एतं सोमं प्रकटयामासुः। तदा। गोः- चित्किरणस्य। अपीच्यम्- आत्यन्तिकम्। पदम्- स्थानं ज्ञानम्। उप ज्रयति- उपगच्छति ॥५॥

श्येनो न योनिं सदनं धिया कृतं हिरण्ययमासदं देव एषति।

ए रिणन्ति बर्हिषि प्रियं गिराश्वो न देवाँ अप्येति यज्ञियः॥ ९.०७१.०६

योनिम्- नीडम्। श्येनो न- पक्षीव। देवः- अयं द्योतनशीलो रसः। धिया- ध्यानेन। कृतम्- रचितम्। सदनम्- स्वस्थानम्। हिरण्ययम्- जोतिर्मयम्। आसदम्- आस्थातुं। एषति- अभिमुखं गच्छति। ईम्- एनं रसम्। आ- आभिमुख्येन। बर्हिषि- दर्भासने चित्ताकाशे वा उपवेष्टुम्। प्रियम्- प्रेमपात्रम्। गिरा- मन्त्रेण। रिणन्ति- प्रेरयन्ति। अश्वो न- तुरग इव। यज्ञियः- पूज्यः सोमः। देवान्- देवताः अप्येति- अभिगच्छति ॥६॥

परा व्यक्तो अरुषो दिवः कविर्वृषा त्रिपृष्ठो अनविष्ट गा अभि।

सहस्रणीतिर्यतिः परायती रेभो न पूर्वीरुषसो वि राजति॥ ९.०७१.०७

व्यक्तः- स्पष्टः। अरुषः- रोचमानः। कविः- क्रान्तदर्शी। वृषा- वर्षकः। त्रिपृष्ठः- भूर्भुवरादित्रिस्थानस्थः। दिवः- चिदाकाशात्। परा- पराङ्मुखमागच्छति। गाः- चिद्रश्मीन्। अभि- अभिलक्ष्य। अनविष्ट- शब्दितवान्। नु शब्दे। सहस्रणीतिः- अनन्तनीतिसंपन्नः। यतिः- शमदमादियुक्तः। परायतिः- परागन्ता। पूर्वीः- प्राचीनाः। उषसः- उदयदेवताः। रेभो न- मन्त्रेण स्तुवन् सन्ध्योपासकः स्तोतेव। वि राजति- विशेषेण प्रकाशते ॥७॥

त्वेषं रूपं कृणुते वर्णो अस्य स यत्राशयत्समृता सेधति स्रिधः।

अप्सा याति स्वधया दैव्यं जनं सं सुष्टुती नसते सं गोअग्रया॥ ९.०७१.०८

Dr Ranganii
WEBOLIM

यत्र। समृता- वृत्रैर्जनितयुद्धे। अशयत्- तिष्ठति। स्रिधः- हिंसकान्। सेधति- नाशयति। तत्र। सः- असौ रसः। अस्य- एतस्य रसस्य। वर्णः- वरणीयम्। त्वेषम्- दीप्तम्। रूपम्। कृणुते- कुरुते। अप्साः- जीवोदकसंभक्ता। स्वधया- स्वधारणया। दैव्यं जनम्- उपासकसमूहम्। याति- गच्छति। गोअग्रयया- विद्यामुख्यया। सुष्टुती- शोभनस्तुत्या। सं नसते- सङ्गच्छति॥८॥

उक्षेव यूथा परियन्नरावीदधि त्विषीरधित सूर्यस्य।

दिव्यः सुपर्णोऽव चक्षत क्षां सोमः परि क्रतुना पश्यते जाः॥ ९.०७१.०९

यूथाः- स्वगणान्। उक्षेव- वृषभ इव। परियन्- परितो गच्छन्। अरावीत्- अशब्दयत्। सूर्यस्य- सवितुः। त्विषीः- दीप्तीः। अधि अधित- अधिदधाति। दिव्यः सुपर्णः- दीप्तिमान् मुमुक्षामोक्षप्रतीकः पक्षी सन्। क्षाम्- भुवम्। अव चक्षत- पश्यति। सोमः- रसः। क्रतुना- सङ्कल्पेन। परि- परितः। जाः- जातीः। पश्यते- पश्यति॥९॥

Dr. Rangaji
WEBOLIM